

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
КЕРІВНИКАМ АКАДЕМІЧНИХ ГРУП
ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
ТЕМАТИЧНОЇ ВИХОВНОЇ ГОДИНИ
у зв'язку з 75-ми роковинами
трагедії Бабиного Яру**

**Циклова комісія
викладачів суспільних дисциплін**

Викладач: Шукалович А.М.

Львів - 2016

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 30 грудня 2015 р. № 1410-р

Київ

Про затвердження плану заходів у зв'язку з 75-ми роковинами трагедії Бабиного Яру

1. Затвердити план заходів у зв'язку з 75-ми роковинами трагедії Бабиного Яру, що додається.

2. Міністерству культури, Міністерству освіти і науки, Міністерству закордонних справ, Міністерству внутрішніх справ, Міністерству інформаційної політики, Міністерству оборони, Міністерству молоді та спорту, Міністерству інфраструктури, Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Українському інституту національної пам'яті, Державному комітетові телебачення і радіомовлення, Державному агентству з питань кіно, Фонду державного майна, обласним та Київській міській державним адміністраціям забезпечити виконання плану заходів, затвердженого цим розпорядженням.

Прем'єр-міністр України

А. ЯЦЕНЮК

Метою відзначення є «вшанування жертв злочинів, скоєних нацистами під час окупації столиці України, - мирних жителів усіх національностей, військовополонених, учасників українського визвольного руху, а також для об'єднання зусиль суспільства щодо запобігання повторенню злочинів проти людяності, задля єднання народу навколо ідеї побудови в Україні правової європейської держави, здатної захистити всіх своїх громадян, на підтримку українських та міжнародних громадських ініціатив».

План ушанування включає проведення жалобних заходів на території Національного історико-меморіального заповідника "Бабин Яр"; створення у Меморіальному комплексі "Національний музей історії України у Другій світовій війні" тематичної експозиції, проведення у навчальних закладах, військових частинах, закладах культури тематичних уроків, лекцій, бесід, виставок, експозицій, інших заходів про трагічні події у Бабиному Яру. Також пропонується випустити в обіг відповідні поштову марки і конверт, організувати видання, передачі на ТБ та радіо.

Бабин Яр пам'ятає...

БАБИН ЯР

Життя та смерть – вони такі близькі між собою.
Де істина, а де брехня з часом дізнаємось з тобою.
Ніхто не знав яким останній крок буде,
Коли у Бабин Яр ішли на смерть невинні люди.
Фашисти їм сказали, що до щастя вони йдуть,
І брати цінні речі заставляли,
Насправді ж у безодню вів цей темний путь,
Їх потім так безжально розстріляли.
Ми будемо пам'ятати лиху годину.
В очах лиш страх, на серці жах,
Як уявляю цю картину.
Там не жаліли ні старого, ні дитину,
Людей вели, на вірну смерть вели,
І намагалась врятувати мати немовля.
Від тих подій, що в Бабинім Яру були
Здригнулась аж до неба вся Земля!

75 років тому в київському Бабиному Яру трапилася трагедія, про яку знають далеко за межами України. Десятки тисяч євреїв, включаючи маленьких дітей, були розстріляні за два дні – 29 та 30 вересня 1941 року. Також у Бабиному Яру розстрілювали учасників українського підпілля.

Злочини нацистів вже після війни розслідував Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР (НКВС). Слідчі допитували небагатьох свідків, які вижили в Бабиному Яру, з'ясовуючи подробиці розстрілів і намагаючись дізнатися імена виконавців

Протоколи допитів збереглися донині. Всі вони містяться в архівах СБУ. Крім того, вони були опубліковані в книзі "Бабин Яр: людина, влада, історія" вітчизняних вчених Тетяни Євстаф'євої та Віталія Нахмановича. Ці свідчення важко читати, ще складніше уявити, що колись все це відбувалося в Києві.

Стародавній Київ багато чим вражає своїх гостей. І однією з його «візитівок» є кручі й численні яри на правому березі сивого Дніпра. У місті багато ярів: Протасів і Реп'яхів, Вознесенський і Кмитів, Хрещатий і Кучмин, Мокрий і Кожем'яцький... Але найбільш відомим з них є Бабин Яр.

Навколо крутих глинистих схилів Бабиного Яру тривалий час були пустища та дикі чагарники. До радянсько-німецької війни це була малонаселена північна околиця Києва, на території якої військові проводили свої навчання. На початку 1940-х років було прийнято рішення про влаштування тут лижної бази, побудувати яку не судилося...

Нацисти зайняли Київ 19 вересня 1941 р. Вже 27 вересня вони запустили конвеєр смерті: розстріляли **752 душевнохворих** – пацієнтів психіатричної лікарні імені Івана Павлова, розташованої неподалік Бабиного Яру.

27-28 вересня на стінах будинків з'явилося оголошення:

«Наказується всім жидам міста Києва і околиць зібратися в понеділок дня 29 вересня 1941 року до год. 8 ранку при вул. Мельника – Доктерівській (коло кладовища).

Всі повинні забрати з собою документи, гроші, білизну та інше.

Хто не підпорядкується цьому розпорядженню, буде розстріляний.

Хто займе жидівське мешкання або розграбує предмети з тих мешкань, буде розстріляний»

Цей текст також було надруковано російською й німецькою.

...Нескінченна процесія простяглася вздовж вулиці Мельникова. На роздоріжжі з нинішньою вулицею Дорогожицькою, майже біля воріт єврейського кладовища, було розміщено оповиті колючим дротом протитанкові «їжаки». Тих, хто потрапляв за дрів, назад уже не випускали. Далі у людей забирали документи й речі, наказували роздягатися, вишикували шеренгами на схилах яру й поливали смертоносним свинцем. Після розправи з черговою «партією» знаходили і добивали поранених. Потім все повторювалося знов. На вбитих падали нові й нові жертви, поступово заповнюючи, здавалося б, бездонний яр. Аби заглушити крики приречених, голосно грала музика, а над яром безперервно кружляв літак.

Дуже швидко мешканці Києва зрозуміли справжні масштаби трагедії. Про події, що відбувалися в Бабиному Яру, почали говорити не тільки пошепки, а й уголос.

6 листопада 1941 р. спадковий православний священник (у його родині священники не переводилися 300(!) років), архімандрит Олександр (Вишняков) виступив перед киянами зі словами: *«Фашистські розбійники напали на нашу Батьківщину... Церква Христова благословляє всіх православних на захист священних границь»*. Зразу після цього його схопили й доправили до Бабиного Яру. Тут православного священника відокремили від приведених на розстріл євреїв, комуністів, підпільників і партизанів. Його роздягнули, прикрутили колючим дротом до хреста й підпалили. Після цього палаючий хрест з людиною штовхнули в яр...

За даними айнзацгрупи «Ц» (спеціального загону німецької поліції, СД і СС) зазначалося, що протягом 29 і 30 вересня було вбито 33771 особу (і ця кількість розстріляних не включає дітей до трьох років, яких теж розстрілювали впродовж цих двох днів, але не рахували). Одночасно з «вирішенням єврейського питання» в Києві так само вчинили і з **циганами (ромами)**, знищивши тільки в перші дні масових розстрілів п'ять циганських таборів. В яру знищували в'язнів розташованого неподалік Сирецького концтабору, заручників, засуджених до смерті підпільників та українських патріотів. Загалом за період окупації за різними оцінками тут було знищено від 70 до 200 тисяч людей (найчастіше в різних документах значиться 100 тисяч).

Масові розстріли у Бабиному Яру та розташованому поруч із ним Сирецькому концтаборі **проводилися** і пізніше, **аж до звільнення Києва** від окупації. Зокрема, 10 січня 1942 р. було страчено близько 100 матросів і командирів Дніпровського загону Пінської військової флотилії, а 18 лютого 1943 р. – трьох футболістів київського «Динамо»: Миколу Трусевича, Івана Кузьменка та Олексія Клименка (за деякими даними частина з футболістів були службовцями НКВД, що і стало причиною розстрілу), що дало привід для створення після війни легенди про так званий «матч смерті». У 1941—1943 рр. у Бабиному Яру розстріляно 621 члена **ОУН**, серед них і відому українську поетесу Олену Телігу разом із чоловіком.

...Коли наприкінці літа 1943 р. стало зрозумілим, що невдовзі окупанти будуть вимушені залишати Київ, вони вирішили прибрати сліди своїх злочинів і руками військовополонених з Сирецького концтабору провели акцію зі спалення тіл убитих. Під пильним наглядом нацистів і місцевих поліцаїв в'язні табору розкопували схили яру, витягали тіла і складали їх на спеціальних помостах з металевих рейок і кам'яних

плит, принесених із сусіднього єврейського кладовища. Потім ці моторошні штабелі обливали бензином і спалювали.

Проте гітлерівцям не вдалося повністю знищити сліди своїх зlodіянъ. Небагатьом приреченим на смерть таки пощастило вирватися з яру (з Бабиного Яру врятувалося лише 29 людей). Серед врятованих була й тридцятирічна актриса лялькового театру Діна Миронівна Пронічева (Діна Миронівна Вассерман (1911-1977)). Вона на власні очі бачила майже всі подробиці масового вбивства. Ось уривок з її свідчення:

«Перед очима моїми людей роздягали, били, вони істерично сміялися, мабуть, божеволіли, ставали за кілька хвилин сивими. Немовлят виривали в матерів і кидали вгору через якусь піщану стіну, усіх голих шикували по дві-три людини та вели на якесь узвишшя до піщаної стіни, у якій були прорізи. Туди люди входили й не поверталися».

Відомості про події, що сталися в Бабиному Яру, як незаперечні факти звірств гітлерівців на окупованих територіях, були долучені до обвинувачень під час Нюрнберзького процесу над гітлерівськими злочинцями.

Проте в повоєнні роки правда про закатованих євреїв була небажаною. Аби позбутися навіть згадки про цю страшну подію, влада вирішила позбутися яру, закачавши туди рідку глину з розташованого неподалік цегельного заводу, а на його місці влаштувати парк з атракціонами. Та в березні 1961 р. дамба, що стримувала цю глину, не витримала, і грязьова лавина в сотні тисяч кубометрів, заввишки до 14 метрів бурхливим потоком пішла на Куренівку. Ніби сама Природа повстала проти байдужості людей до трагічної долі Бабиного Яру.

Куренівська трагедія коштувала життя багатьом киянам, серед яких в першу чергу були мешканці Куренівки, працівники трамвайного депо імені Красіна (нині – Подільське трамвайне депо), а також пацієнти і медичний персонал Київської міської клінічної психоневрологічної лікарні № 1 імені академіка І.П.Павлова (більш відомої серед киян як «Павлівська лікарня», або «Психлікарня»), розташованої біля Кирилівської церкви.

Згідно з офіційним повідомленням урядової комісії з розслідування причин катастрофи, «у районі аварії загинуло 145 людей». За оцінками сучасних дослідників Куренівської трагедії реальна кількість жертв сягала півтори тисячі.

Багато років у Бабиному Яру не було жодного пам'ятного знака, який би нагадував про події 1941–1943 років. «Над Бабьим Яром памятников нет...» – так починається вірш Євгена Євтушенка, написаний 1961 року під враженням від поїздки до Києва і зустрічі зі свідком тих подій – письменником Анатолієм Кузнецовим. Лише 1966-го р., після резонансного мітингу громадськості, присвяченого 25-річчю розстрілу євреїв у Бабиному Яру, у верхів'ї яру було зведено тимчасову стелу. У тому мітингу брав участь і відомий радянський письменник-дисидент Віктор Некрасов, якому належать слова: *«Так, у Бабиному Яру були розстріляні не тільки євреї, але тільки євреї були розстріляні тут лише за те, що вони були євреями».* Того самого року світ побачила і значно скорочена версія роману-документа Анатолія Кузнецова *"Бабин Яр"*.

Було оголошено конкурс проектів пам'ятника на місці трагедії. На конкурс було подано багато цікавих проектів, але радянські чиновники зупинили свій вибір на помпезному, але доволі безликому пам'ятнику «Радянським громадянам та військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, розстріляним німецькими нацистами у Бабиному яру», який було відкрито 2 липня 1976 р. У композиції пам'ятника немає навіть і натяку на національності жертв. І лише в 1991 р у Бабиному Яру біля основи цього монумента до напису українською мовою було додано плити з написами російською та ідиш.

Водночас, над уцілілим у первинному вигляді відгалуженням Бабиного Яру звели пам'ятник "Менора" у вигляді єврейського символу – семисвічника. Барельєф на менорі зображує біблійну сцену – жертвопринесення Авраама, а поруч на двох каменях українською та ідиш викарбовано слова з Біблії: «Голос крові брата твого волає до Мене із землі».

На початку третього тисячоліття, до 60-х роковин трагедії, в парку, свого часу влаштованому над замитим яром, було встановлено пам'ятник «Дітям, розстріляним у Бабиному Яру». Невелика, але зворушлива бронзова композиція зображає кілька ляльок, що назавжди втратили своїх маленьких господарів. Жертвами Яру стали насамперед єврейські діти, і про це нагадує капелюшок-кіпа на голові ляльки-хлопчика, яка ледь тримається на зламаній шії.

Також є пам'ятні знаки, що нагадують про розстріляних пацієнтів психіатричної лікарні імені Івана Павлова, про розстріляного архімандрита Олександра (Вишнякова) (1890–1941), про закатовану гестапівцями київську підпільницю Тетяну Маркус (1921–1943), про українських патріотів – жертв нацизму, серед яких згадано ім'я і талановитої поетеси Олени Теліги (1906–1942), про поневіряння вивезених до Німеччини трьох мільйонів "остарбайтерів", про Куренівську трагедію 1961 року...

Є й інші пам'ятники, але зроблені на них написи більше нагадують про окремих політиків новітньої української історії та їхні партії, ніж про трагічні події цього скорботного місця.

Тим не менше, поки існує Київ, існуватиме і пам'ять про трагедію Бабиного Яру, яка ніде й ніколи не повинна повторитися.